

Artur Domostawski

HALÁL AMAZÓNIÁBAN

Artur Domostawski

HALÁL AMAZÓNIÁBAN

Fordította:
Wolosz Vera

TYPOTEX

A mű megjelenését az Instytut Książki © POLAND
Fordítási Programja támogatta.
This publication has been subsidized by
Instytut Książki – the ©POLAND
Translation Programme.

Copyright © by Artur Domosławski, 2013

All rights reserved.

Published by arrangement with Wielka Litera, Poland.

Artur Domosławski: Śmierć w Amazonii

Hungarian translation © Wolosz Vera, 2017

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2017

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978-963-279-420-4

ISSN 1788-3873

SZOKATLAN SZEMPONTOK

Témakör: tényirodalom

Kiadja a Typotex Elektronikus Kiadó Kft.

Felelős vezető: Votisky Zsuzsa

Főszerkesztő: Horváth Balázs

Felelős szerkesztő: Urbán Bálint

Műszaki szerkesztő: Janković Milán

Borítóterv: Somogyi Péter

Készült a Multiszolg Bt. nyomdájában

Felelős vezető: Kajtor Bálint

HALÁL AMAZÓNIÁBAN

1. HŐSÖK AZ ERDŐBŐL

A gyilkosság

1.

A patak feletti kis hídnál állítottak csapdát. Kora reggel behúzódtak a fák közé, és vártak. Tudták, hogy José Cláudio-nak és Mariának itt lassítaniuk kell. Ekkor dördülhetett el a lövés.

A vadászpuskából kilőtt golyó mindkettőjüket eltalálta: áthatolt Maria karján, és nagyjából José Cláudio gyomorfalának bal oldalában állapotott meg. Más feltételezések szerint az első golyó egyedül Mariát találta el. Miután leestek a motorbicikliről, még mindketten éltek. A gyilkosok közelről végeztek velük, a testeket levonszolták az útról, és elhajtottak a város irányába.

José Cláudio-nak lemetszették a jobb fülét.

2.

Maria húga, Laísa, aki a helyi általános iskolában tanít, hét óra után pár perccel éppen az órájára készült az osztályban. Észrevette, amikor nővére és sógora Honda motorjukon elsuhantak az ablak előtt. Tudta, hogy kedd reggel a városba készültek.

Nem sokkal később jajgatva ront be a takarítónő: „Megment, meghalt!”, „Ki halt meg?”, „José Cláudio. Szörnyű baleset történt!”

A helyszín felé tartva Laísa vigasztaló szavakat keres a nővérenek. Maria és José Cláudio igazi ikerlelkek voltak. „Ő nem a férjem, hanem az elvtársam – mondogatta Maria. – És ez többet, jóval többet jelent.” Vajon most milyen szavakkal csillapíthatná nővére fájdalmát?

A szomszédban lakók már összeszaladtak, a rendőrséget várják. Laísa meglátja, hogy José Cláudio-nak levágták a fülét. Most törnek elő az eddig visszafojtott könnyek, rádöbben, hogy nem baleset történt. A gyilkosok a levágott füllel bizonyítják a felbérelőjüknek, hogy elvégezték a feladatot. Bekövetkezett az, amivel José Cláudio-t oly régóta fenyegették.

Kezdte elhessegetni a sógora vérrel borított ajkaira tapadó legyeket és darazsakat. Csak legalább még egy kicsit ne kelljen beszélnie Mariával. Még mindig nem tudta, mit mondjon a testvérenek, hogyan vigasztalja.

Néhány méterrel arrébb is tébláboltak páran, és Laísának mindeddig nem tűnt fel, hogy fekszik ott is valaki.

– Egymás után kétszer csapott belém a villám. Üvöltöttem magamban: „Nővérem, miért hagytál el?”

3.

Batistát, aki ügyvédjük és társuk volt a közös ügyben, reggel nyolc negyven körül hívta fel egy barátja:

– Éppen a rádiót hallgattam. Rossz hírem van...

Batista előtt leperegtek a José Cláudio-hoz és Mariához fűződő, tizennégy éves barátságának jelenetei.

4.

Az egyik helyi újság, a *Diário do Pará*, másnap, 2011. május 25-én így ír:

TŐRBE CSALT ÉS MEGGYILKOLT KÖRNYEZETVÉDŐK

Tegnap reggel Nova Ipixuna városában gyilkosság áldozata lett két környezetvédő aktivista – az 54 éves José Cláudio Ribeiro da Silva és az 53 éves Maria do Espírito Santo da Silva. Feltehetően bérgyilkosság történt. Augusto Barbosa de Andrade szakértő előzetes vizsgálatai szerint mindkettőjüket több találat is érte, valószínűleg vadászpuskával és 38-as kaliberű revolverrel lőtték rájuk. „A fegyverek pontos kaliberét és a leadott lövések számát azonban csakis az igazságügyi szakvélemények erősíthetik meg.”

José Cláudio-ra és Maria do Espírito Santo-ra negyven kilométerre Nova Ipixunától, a Praia Alta Piranheira község területén átfolyó Cupu-patak hídjánál csaptak le. A boncolást követően ma ravatalozzák fel őket a São Félix negyedben, a temetés Marabában lesz. Tizenhat éves fogadott fiuk maradt utánuk árván.

1976-ban az első telepések közé tartoztak Praia Alta Piranheirában, ahol ma 22 000 hektáron, többségében erdőirtásokon, 440 család él.

Az áldozatok küzdelmet folytattak a régiót következetesen pusztító *madeireiro*-k* ellen. Tavaly júliusban bejelentést tettek a Földügyi Lelkipásztori Bizottságnál** a környezetvédelmi tevékenységük miatt kapott fenyegetésekről. A Bizottság

* Fakereskedők

** *Comissão Pastoral da Terra* (CPT) – Egy a katolikus egyházhoz kapcsolódó társadalmi szervezet

koordinátora, José Batista Gonçalves Afonso szerint a hatóságok még csak nem is ellenőrizték ezeket. „Pará államban a történelem állandóan megismétlődik: a társaink feljelentéseket tesznek, senki sem hallgat rájuk, aztán pedig odalesznek” – közli felháborodottan.

Ezt a véleményt erősítette meg Edmundo Ribeira da Silva is, a Földműves Férfiak és Asszonyok Szövetségének Nova Ipixuna-i vezetője, és hozzáfűzte: „Nem hull hiába a vérünk. Hány embernek kell még meghalnia közülünk, hogy az állam elkezdjen végre valamit tenni régióink őserdejének kiirtása ellen?”

João Batista Delmondes, az elhunytak barátja és a *Partido dos Trabalhadores** képviselője szerint az áldozatokat környezetvédeleми tevékenységük miatt gyilkolták meg. „Hiteles természetvédők voltak, azoknak pedig, akik utasítást adtak a megölésükre, biztosan érdekük fűződik a régió erdeinek kivágásához” – mondta.

Claudelize Silva dos Santos, José Cláudio húga kijelentette, hogy harcolni fog az igazságért, és azért, nehogy testvére és sógornője halála feledésbe merüljön.

„Pará államban az elmúlt tizenöt évben kétszázöt falusi aktivistát gyilkoltak meg, az utóbbi négy évtizedben pedig több mint nyolcszázat.** A gyilkosságra felbujtók közül még csak öt sincs, aki börtönben ülne” – jegyzi meg Batista.

* Munkáspárt

** Az emberi jogok megsértését vizsgáló szervezetek szerint a politikai erőszak és a gyilkosságok áldozatainak listája hosszabb.

5.

A gyilkosság napján a brazil Kongresszusban az új erdő-törvény megvitatása zajlott.

A törvény új küszöböket határoz meg Amazónia erdeinek kivágásáról (értsd: többet enged kivágni), és amnesztiában részesíti az illegális dzsungelirtókat. Amikor eljuttott a fővárosba a hír a két Nova Ipixuna-i környezetvédő meggyilkolásáról, a *Partido Verde** képviselője, Sarney Filho emelkedett szólásra.

– Azért kértem szót, hogy egy ma történt tragédiáról beszéljek. De először is fel szeretnék olvasni egy interjút, amit Felipe Milanez újságíró készített a meggyilkolt José Cláudio-val:

„Azért mentem oda, hogy megsemléljem Öfenségét, egy gigászi paradiófát José Cláudio Ribeiro da Silva és Maria do Espírito Santo birtokán. Ennél hatalmasabb fát még életemben nem láttam, és José Cláudio sem látott még ekkorát. A házaspár paradiógyűjtésből és az őserdő terményeiből él. Fellépnek a fakereskedők fakivágásai ellen...

– Téged egy ilyen fa kivágása nem emlékeztet valamilye vérontásra?

– Édes barátom, egy ilyen fa, amikor kivágják, érezhető illatot áraszt. Amikor dőlni kezd, hallod a jajkiáltását, a törzs csikorgását. És búcsúintéseként láthatod a lehulló leveleket...

– Mintha meghalna valaki?

– Úgy érzem, mintha ölnének valakit. A fa élő teremtmény...”

* Zöldpárt

Elnök úr, ezt az embert ma reggel meggyilkolták, mindkettőjünkkel végezték...

A teremben elégedetlen moraj csapott fel.

– Legalább a meggyilkolt hősök emlékéért tartsátok tisztelőtben! – kiáltja Sarney Filho képviselő.

Az ülésteremet hangos huhogás tölti be.

– Kérem képviselőtársaimat, nyugodjanak meg... – int csendre a Kongresszus levezető elnöke.

A nekibőszült Sarney Filho ordít:

– ...igen, akiket meggyilkoltak! Nincs ebben semmi mulatságos!

Ennek a kongresszusi ülésnek a felvételét együtt nézzük Laísával Marabá egyik nyomornegyedében lévő kis házában.

Ki lehetett olyan öntelt és arcátlan, hogy kihuhogja valaki halálhírét? Talán olyasvalaki, akinek az áldozatok az útjában álltak? Netán magukra haragítottak valakit?

6.

Zajlik a temetés. Halad a gyászmenet, néhány ezer falusi menetel a fülledt hőségben. Nagyjából tíz kilométert tesznek meg. José Cláudio egyik öccsének a házatól indulnak, és a marabái Vágyódás temető felé tartanak. Útközben megállnak a Tocantins-folyó hídján, a Ferro Carajás úton.

Transzparenszeket emelnek a magasba: „A FLORESTA CHORA”*

Charles Trocate parasztpárti vezető egy Fiat Uno tetejére kapaszkodik fel. Beszédbe kezd:

– Ennél a menetnél többet ma nem tehetünk. Igazságot követelünk!

* Zokog az őserdő

Egy nő veszi át a mikrofont. Azt mondja:

– Maria és José Cláudio halála nem volt hiábavaló. A helyükbe száz új Maria és száz új José Cláudio lép.

A temetőben, a meggyilkolt környezetvédők koporsói felett helyi politikusok, hivatalnokok, képviselők, egyenruhások ragadják ki egymás kezéből a mikrofont. („Hol voltak akkor, amikor José Cláudio és Maria feljelentéseket tettek a törvénytelen fairtasok miatt, és amikor védelmet kértek?” – teszi fel a kérdést később egyik barátjuk.)

A menet felett, később pedig a temető felett is rendőrségi helikopter köröz.

Hullanak a könnyek a sírnál. Laísa sír a leghangosabban. José Cláudio azt szeretne volna, ha a testét elégetik, a hamvait pedig szétszórják paradió-Öfensége tövében. A családnak nincs pénze hamvasztásra, ezért a temetést hagyományos módon intézik.

A meggyilkoltak barátjának, az újságíró Felipe Milaneznek feltűnik a falusiak között érzékelhető, már-már pánikhangulatba átcsapó félelem. A tömegben elterjedt, hogy a gyilkos a gyászolók között lehet. A feszültség és a nyugtalanság szinte tapintható.

Egyszer csak valaki észreveszi a tumultusban az egyik környékbeli földbirtokost, valami Gilzão nevezetű férfit. Ez a Gilzão egyszer megfenyegette José Cláudio-t, az emberek szerint talán ő az egyik, aki utasítást adhatott a gyilkosságra. „Pofátlanság!” – veti oda valaki. Egy másik pedig: „Micsoda pöcs!” – Felipe Milanez körülmélel, felméri, merre vetődjön, ha lövöldözésre kerülne sor.

„Amazóniának ebben a részében az erőszak világa a terrorizmus stratégiájához folyamodik – veti papírra később. – Nem csap le nyíltan, szemtől szemben. Lesből támad, kegyetlen módszerrel, a megfélemlítettek képzelőerejével

játszik. A falusiak között eluralkodó pánik bizonyítja, milyen eredményes ez a stratégia.”

Délután három körül, miközben éppen zajlik a temetési szertartás, ismeretlen tettesek végeznek a huszonöt éves Herivelton Pereirával. Az emberek találgatnak: talán azért halt meg, mert tudott valamit José Cláudio és Maria gyilkosairól? A fiatalember testét éjjel találták meg egy bozótban, ugyanazon a telepen, ahol a megölt természetvédezők laktak.

A nyomozást vezető tiszt kurtán veti oda a holttest felett:
– *Madeireiro*-k.

Marabá

7.

José Cláudio és Maria meggyilkolásáról a neten szereztem tudomást. Azok a nagy napilapok és internetes honlapok tudósítottak róla, amiket olvasni szoktam.

Hét évvel korábban, hasonló körülmények között – pár nappal egy amerikai apáca, Dorothy Stang halálát követően – jártam Marabában. A nővér több mint három évtizeden keresztül élt Brazíliában. A falusiakkal közösen küzdött a mezőgazdaság reformjáért, törődött a földnélküliekkel, értük és velük együtt követelt jogot arra, hogy emberhez méltó életet élhessenek saját kis földdarabjukon. José Cláudio-hoz és Mariához hasonlóan ő is elkötelezte magát az amazóniai esőerdők kiirtása elleni küzdelem mellett. Az erdőpusztításokért a fa- és faszénkereskedők, illetve az állattenyésztők felelősek. Ez utóbbiak azért, mert az erdők helyét fűvel vetik be, hogy a vadont legelőkké alakítsák.

A „Föld tüdejének” nevezett őserdő négyzetkilométerei évről évre ezerszám tűnnek el ezen a módon.

Dorothy nővér már jó ideje kapott fenyegetéseket, de Marabában senki nem hitte volna, hogy büntetlenül meg lehet ölni egy amerikait. 2005. február 12-én, egy szombati nap reggelén, Pará szövetségi állam Anapu városkájától nem messze valaki bebizonyította, hogy ez mégis lehetséges.

Felforrósodott a helyzet. A környezetvédő apáca meggyilkolása hosszú időre vezető téma lett a tévés hírműsorokban, makacsul tartotta magát az újságok címlapjain, majd belső oldalain. Az Egyesült Államokban és Európában is írtak róla. Brazília elnöke, Lula kétezer katonát küldött Pará államba. Mintha csak saját országuk rosszhírű területének, a „törvény nélküli földnek”, „a senkiföldjének”, „a brazil Vadnyugatnak” nevezett dicstelen vidék meghódítását tűzték volna ki célul.

Ez volt a helyzet, amikor jegyet vettem Rio de Janeiro-ból Marabába. A holmim egy részét egy barátom lakásában hagytam – utazásomnak ez a szakasza végképp nem nevezhető megtervezettnek – és máris a „törvény nélküli földön” találtam magam. Francisco da Costa, az egyik első helyi földműves-aktivista, akivel ott találkoztam, rögtön közölte, hogy a katonaság bevetése végzetes hiba.

– Amint a katonák visszatérnek a laktanyáikba, rosszabb lesz a helyzet, mint a beavatkozás előtt volt.

– De miért?

– Mert az állattenyésztők és a fakereskedők majd boszszút állnak, és végeznek azokkal, akik kereszttbe tettek nekik.

Brazília történetében ekkor történt meg először, hogy a központi hatalom fegyvereseket küldött ki a nagybirtokosok, az állattenyésztők és a nagypénzű emberek gaztettei-

nek megfékezésére. A biztonsági erők korábban a nagybirtokosok kérésére jelentek meg az ország belsejében, hogy lecsendesítsék a földfoglaló zselléreket. Vagy mint a katonai diktatúra idején, hogy kiirtsák a vörös partizánokat.

A katonaság nem nyeri meg ezt a háborút, visszahangozta Joelma, a régió ismert parasztpárti aktivistája, akinek a férje ugyancsak bérgyilkosság áldozata lett. Háborút? – kérdeztem vissza. Úgy bizony: Pará államban jelenleg csendes polgárháború zajlik. A katonaság kivezénylése nem más, mint propagandafogás, tévéshow. Hiszen annak érdekében, hogy a „megszállás” bármiféle eredményhez vezessen – fejtegette tovább Joelma –, a katonáknak éveken keresztül itt helyben kellene állomásozniuk. A kormánynak nincs erre pénze, és talán kedve sem, dacára annak, hogy úgy tesz, mintha magára öltötte volna a haladás és a társadalmi igazságosság palástját.

A hadsereg vezetése hamarosan zúgolódní kezdett, mert elfogyott a pénz a gépkocsik feltankolására és a különítmény ellátmányozására. Dorothy nővér likvidálásának elrendelői pedig nyilván pezsgőt bontottak és röhögtek a markukba.

Most látom csak be, mennyire igaza volt Joelmának. A hadsereg ebben a háborúban nem győzött, nem ért el semmit. Amazóniában a történelem folyton ismétli önmagát – úgy, ahogy azt a meggyilkolt környezetvédők barátja, az ügyvéd Batista elmagyarázta, akit még szintén évekkkel ezelőtt ismertem meg. Mindig ugyanaz történik: valaki feljelentést tesz az esőerdők illegális pusztításáról, az államhatalom a kisujját sem mozdítja, kezdődnek a fenyegetések. Végül pedig megjelennek a felbérelt, revolveres emberek... És az esőerdőt tovább irtják.

Joelma azt jósolta, hogy ha Amazóniában nem változnak meg a dolgok, hamarosan a halálhíreről szóló riportom miatt térek majd vissza ide.

Hét évvel később jöttem, hogy a barátai haláláról írjak.

8.

Zuhogott az eső. Egy élő lélek nem járt az utcákon. Ha Marabában esik, az olyan, mintha vízfal dübörögne alá az égből. Mintha a világvége közeledne, a mindent elsöprő özönvíz. Az alacsonyabban fekvő lakótelepeket már elárasztotta a folyó. Az eső csak ömlött tovább.

Bár másnap délelőttre megszűnt a felhőszakadás, Marabá nem mutatta barátságosabb arcát. Ez egy délibáb-település, egy kísértetváros. Az interneten ez olvasható: „Marabá – kétszázévezres város, amely az óvárosból és két új városrészből áll...” Az internet jó hoteleket, strandokat ígér a Tocantins-folyó partján, fantasztikus szabadidős terepeket. De ugyan merrefelé található ezek a csodák? Na persze, a száraz időszakban, amikor a Tocantins vízszintje lepad, a közeli szigeten, az óvárossal szemközti parton, ahová Lancia motorcsónakkal lehet eljutni, homokos strand húzódik végig. Van egy másik strand is, egy másik városrésznél. De most nyakunkon az esős évszak, és a strandok nem láthatók. Nincs mit tenni, el kell hinnem, hogy Marabá gyönyörű is tud lenni.

A céltalanul lődörgő suhancok mindennapos szórakozása, hogy fejeseket ugranak a folyó mentén húzódó sétálóutca korlátjáról. Mondhatnánk, hogy a folyó tengerszéles, ha nem tűnne fel a messzi távolban a másik part. A fiúk lenyűgöző szaltókkal vetik bele magukat a vízbe. Akrobatamutatványaikat csak azért tudják bemutatni, mert folyamatosan zuhog, és megemelkedett a vízszint. Ha apadni kezd, félő, hogy fejüket a meder aljába verik.

Marabá régi várossze úgy néz ki, mint szinte minden ágrólszakadt városka Latin-Amerika bármelyik országának egyik félreeső zugában. Alacsonyak az épületek, szűkek az utcák, élénk, világos színűek a házak. Rengeteg a sárga, a narancsos árnyalat, a világoszöld és a fehér, ám málladozik a vakolat, szóval még így, a ragyogó színek ellenére is a dekadencia, a bomlás és a szétesés hangulata árad. A főutca mentén apró boltok, standok, étkezdék sorakoznak. A nyomorúságos szállásokat gigantikus méretű csótányok lakják. Az éjszakai élet a sétány kocsmáinak környékén zajlik. Ingyensiklandó a haluk és jól készítik a marhahúst. Van diszko és néhány bár is, ahol a vendég ihat és táncolhat, ha kedve tartja.

A város új részeit formátlan térbe vetett épületek, nagydarab pusztaságok és lakótelepek jellemzik, amelyek hol félig, hol pedig teljes egészében nyomornegyedekből állnak. Nehéz itt bárminemű logikát találni, tervezést felfedezni. Sok városszeben nincs járda. Vacak, kátyús utak kötik össze a házcsoportokat és a lakótelepeket. A rajtuk közlekedő autók – drága *suburbanok*, *minivanok* és *vanok* – jobb aljzatot érdemelnének. Flancos és fullos járművek. A jólét és luxus divatbemutatói.

Talán a provizórikusság érzése az, ami a legjellemzőbb itt. A város a régi, azaz százéves negyed ellenére is átmeneti hatást kelt. Mintha az itt élő emberek számára nem lenne kifizetődő, hogy törődjenek a dolgaikkal, hogy bármit felújítsanak vagy készre építsenek, mert csupán átutazók itt. Pénzt keresni, felmarkolni, és viszlát. Marabá egy zűrzavaros és ronda hely, ám – a gazdasági mutatók szerint – Brazília egyik legdinamikusabban fejlődő városa.

Na de mégis hogyan? Netán köze van ennek az amazóniai esőerdők pusztításához?

A nap ugyan nem jár még magasan, de máris bágyaszt, ellustít. A ruha hozzátapad a testhez, viszket az ember bőre. A többnapos esőzést követően mindenből dől a pára. Iszonyú a fülledtség.

Kísért a hangok egybecsengése: Marabá – mar-a-bú. Talán nem is tudok másként gondolni erre a helyre.

Amazónia háromszori meghódítása

9.

A mezőgazdasági munkásnak, aki az akkoriban még nevensincs fába lőtt a karabélyával, fogalma sem volt arról, hogy véletlenül egy új korszakot nyitó cselekedetet hajtott végre. A „sebből”, amit a korszakos lövés ejtett a fán, bőségesen áradt a tej, ami aztán kemény masszává dermedt. Így vette kezdetét a 19. század utolsó éveiben a kaucsukláz. És ennek köszönhetően jött létre Marabá.

A szájról szájra járó történet alapján véve hitelesnek tekinthető, bár van benne egy csipetnyi legenda is. A portugálok háromszáz évvel a kaucsukláz előtt értek erre a vidékre, ám nem gyarmatosították. Áthatolhatatlan volt a dzsungel; a gyakran áradó folyók, mérgező rovarok, állatok és halálos betegségek életüket veszélyeztették. Meg persze itt éltek a jövevényekkel barátságtalan, a hódítóktól elzárkózó őslakos népek, a gavionok és a kajapók.

Az európaiak Kolumbusz idejétől fogva ismerték a kaucsukot, de három évszázadnak kellett még eltelnie, mire hasznot is húzhattak belőle. „A 18. század végén egy angol tudós felfedezte, hogy el lehet vele törölni a ceruzanyomot, és az anyagnak angol nevet adott – írja Adam Hochschild amerikai történész. 1823-ban a skót Charles Macintosh